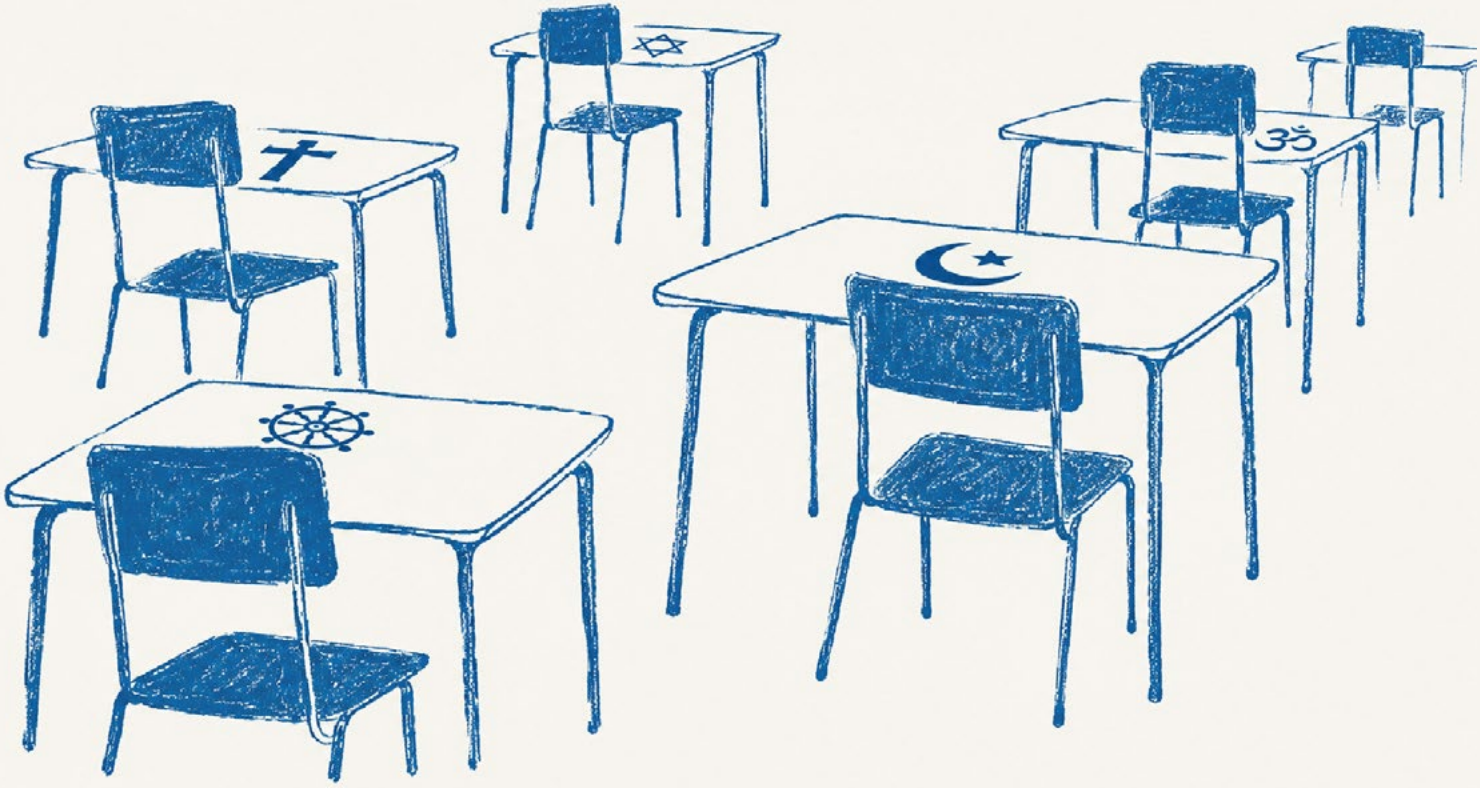
Guia didàctica per a professorat - ESO, BACH, FP

La diversitat religiosa i conviccional a l'aula



GENERALITAT VALENCIANA
Conselleria de Servicios Sociales, Família e Infancia

sjm SERVICIO JESUITA A MIGRANTES Valencia

entreculturas ONG · JESUITA

Índex

Introducció 5
Sessió 1. Qui som? Identitat i diversitat 9
Sessió 2. Diversitat religiosa i conviccional a la Comunitat Valenciana 13
Sessió 3. Visita a l'espai interreligiós 21
Sessió 4. Mirades: la diversitat religiosa en la pantalla 27
Sessió 5. La llibertat religiosa i de culte 31
Sessió 6. Discursos d'odi per motius religiosos o conviccionals 39
Sessió 7. Buscant el diàleg 47
Sessió 8. De l'anàlisi a l'acció 55
Altres recursos 58
Referències 60
Enfocaments i principis de la guia 61

Coordinació i autoría: Águeda Ibáñez de Aldecoa de la Parte

Traducció: Mireia Calabuig Moltó

Disseny i il·lustració: Pilixip

Editor: Fundación Entreculturas y Servicio Jesuita a Migrantes

Amb el finançament de: Conselleria de Servicis Socials, Familia i Infància de la Generalitat Valenciana

MATERIALS:

SEGUIX EL CANAL EDUCAR EN PLURAL EN WHATSAPP:

Introducció

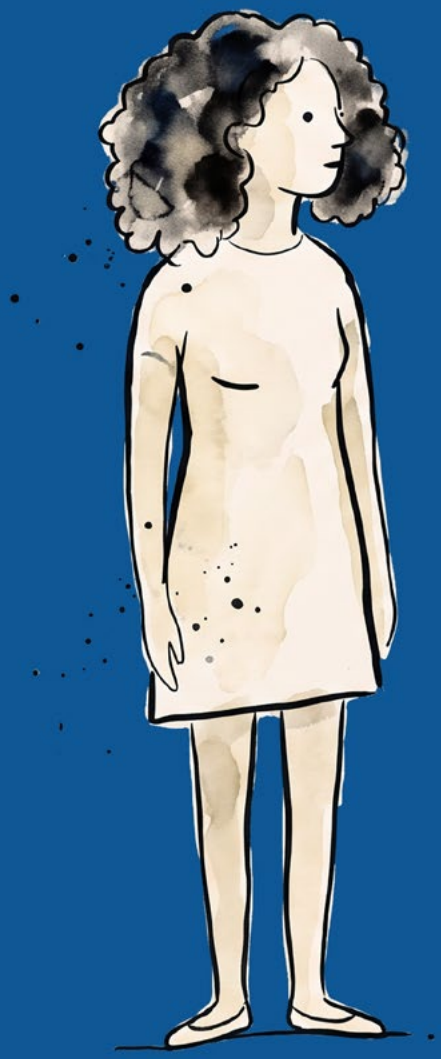
Esta guia didàctica té com a fi la promoció de la convivència i la prevenció dels discursos d'odi per motius religiosos o conviccionals. S'emmarca dins del projecte **"Pensament crític en acció. Jóvens lideren una campanya local-global contra els discursos d'odi"**, finançat per la Conselleria de Servicis Socials, Família i Infància de la Generalitat Valenciana. Execució a càrrec de la Fundació Entrecultures i el Servici Jesuïta a Migrants.

La guia consta de 8 sessions que poden desenrotllar-se puntual o linealment, en funció de les necessitats i oportunitats de l'aula. Per a més informació, suggeriments o consultes: intervalencia@sjme.org

Esta guia ha sigut dissenyada i publicada amb el suport financer de la Conselleria de Servicis Socials, Família i Infància. El contingut d'esta publicació és responsabilitat exclusiva de la Fundació Entrecultures i el Servici Jesuïta a Migrants i no reflectix necessàriament l'opinió de la Generalitat Valenciana.

Objectiu General	Sessió	Títol	Objectiu específic	Enfocament
Comprendre la diversitat i el marc de drets humans	**S1**	**Qui som? Identitat i diversitat**	Reflexionar sobre la pròpia identitat i comprendre que les creences i conviccions formen part de la diversitat humana	Comprendre la diversitat i el marc de drets humans
	S2	**Diversitat religiosa i conviccional a la Comunitat Valenciana**	Conéixer la pluralitat de creences i conviccions presents a la Comunitat Valenciana, comprenent que esta diversitat local forma part d'una diversitat global molt més àmplia	Comparar la diversitat de l'entorn pròxim amb la diversitat global (local-global), incloent tant tradicions religioses com cosmovisions no religioses (ateisme, agnosticisme, humanisme laic, espiritualitats no organitzades...)
Conéixer la diversitat mitjançant experiències i testimoniatges	**S3**	**Visita a l'espai interreligiós** *Activitat desenrotllada per EC-SJM, a sol·licitar en l'enllaç de reserva*	Experiència la diversitat religiosa a través dels seus objectes, vestimentes i símbols Enllaç de reserva: https://calendar.app.google/e52xUdEMVNJffk5m7	L'experiència sensitiva com a recurs pedagògic per a acostar a l'alumnat a la diversitat religiosa i conviccional
	S4	**Mirades: diversitat religiosa en la pantalla** *Doble sessió (adaptant-la pot fer-se en una)*	Acostar les experiències i vivències de jóvens creients i no creients a través del documental	El documental com ferramenta pedagògica

Objectiu General	Sessió	Títol	Objectiu específic	Enfocament
Analitzar críticament la discriminació i els discursos d'odi, estereotips i prejuís	S5	La llibertat religiosa i de culte	Comprendre què protegeix el dret nacional i internacional respecte a la llibertat de religió o convicció i quins són els seus límits	Declaració Universal dels Drets Humans i situacions reals a Espanya i altres països
	S6	Discursos d'odi per motius religiosos o conviccionals	Identificar discursos d'odi per motius religiosos o conviccionals i analitzar les seues conseqüències	Casos locals i globals. Protecció dels drets humans enfront de la discriminació
Dissenyar propostes d'acció	S7	Buscar el diàleg	Desenrotllar habilitats de comunicació intercultural, empatia i resolució pacífica de conflictes	Bones pràctiques de convivència
	S8	De l'anàlisi a l'acció	Dissenyar propostes per a previndre els discursos d'odi per motius religiosos/ conviccionals i promoure una cultura de pau	Identificar un problema local connectat amb un repte global i elaborar una resposta col·lectiva



on vaig nàixer?
on visc?
la meua edat
el meu gènere
creença/religió
un menjar
una indumentària
valors que em mouen
la meua formació
llengües que parle
festes que celebre
les meues aficions
la meua ocupació



Sessió 1.
Qui som?
Identitat i diversitat

Objectiu: Reflexionar sobre la pròpia identitat i comprendre que les creences i conviccions formen part de la diversitat humana.

Enfocament: Comprendre la diversitat i el marc de drets humans.

Duració: 55 min (1 sessió lectiva).

Materials:

- Puzzle en blanc.
- Puzzle exemple.
- Referències legislatives: DUDH art.18; Constitució Espanyola art.14 i 16.
- Vídeo "qué és la religió".

Procediment

a. Enganxament (5 min)

Pregunta llançada al grup: *"Si hagueres de presentar-te a algú que no et coneix de res, què li diries de tu?"* S'arrepleguen 5-6 respostes en la pissarra sense comentar encara. Servix per a observar si algú esmenta la seua religió o conviccions.

b. Ensenyança directa (10 min)

Es projecta o repartix el puzle-exemple (la xica musulmana). El professorat explica: la identitat d'una persona està composta de moltes peces — origen, edat, gènere, orientació sexual, ocupació, aficions, llengües, creences... — i cap peça substituïx a les altres. "Soc musulmana" conviu amb "soc activista", "m'agrada viatjar", "parle tres idiomes". Ací s'introduïx la idea pont cap als drets humans: la llibertat de pensament, consciència i religió (art. 18 DUDH; art. 16 Constitució Espanyola) protegix precisament eixa peça, igual que protegim les altres.

La Constitució Espanyola protegix el dret a la intimitat: cap persona pot ser forçada a revelar les seues creences. En este vídeo es pot iniciar un xicotet debat sobre què és la religió.

c. Pràctica guiada (15 min)

Cada alumne/a rep el puzle en blanc amb les categories (on vaig nàixer? on visc? la meua edat, el meu gènere, creença/religió, un menjar, una indumentària, valors que em mouen, la meua formació, llengües que parle, festes que celebre, les meues aficions, la meua ocupació) i emplena les peces. Convé ressaltar de nou que no és obligatori expressar totes les categories si així es desitja i especialment la dimensió de les creences. Quan acaben, ho retallen.

d. Comprovació de la comprensió (15 min)

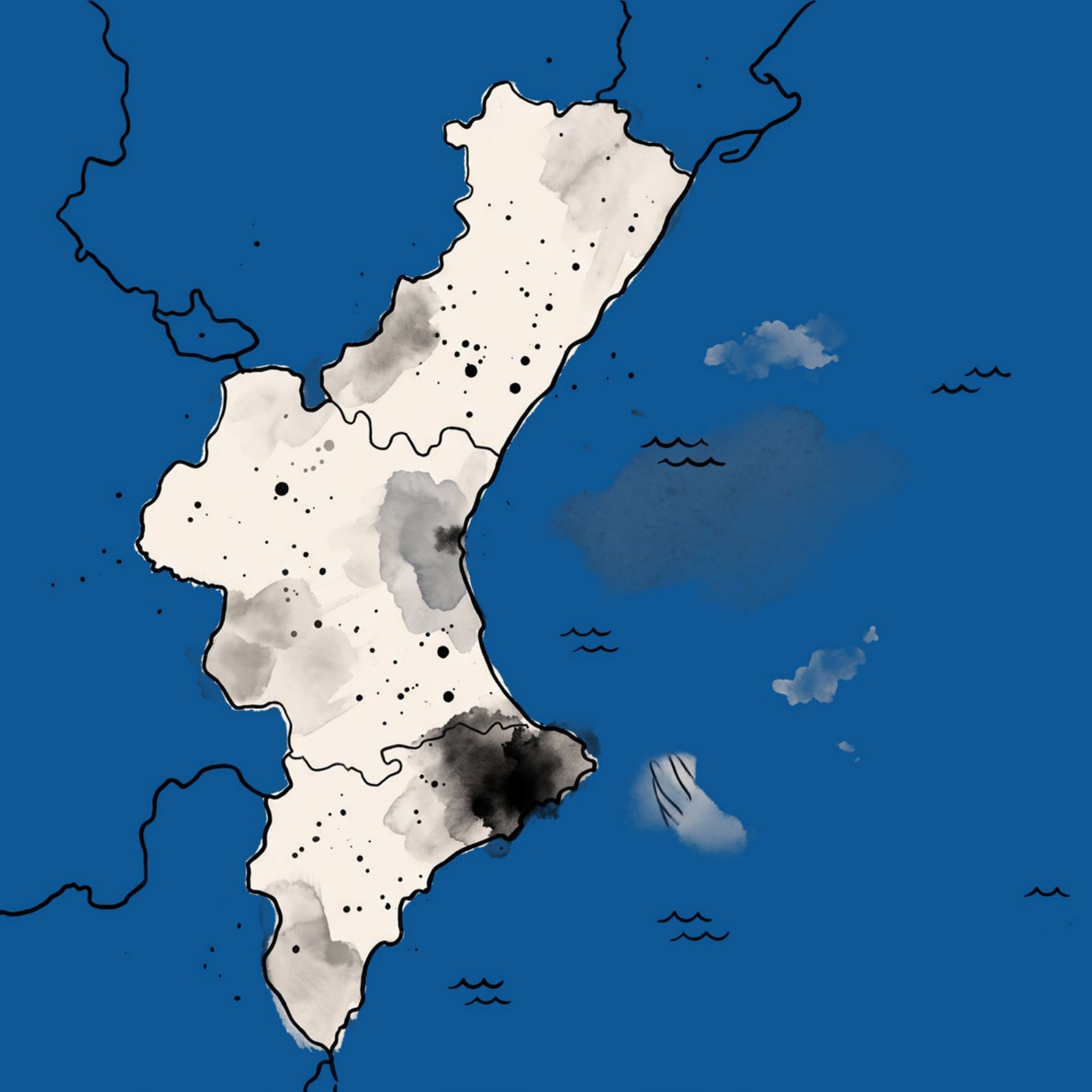
En parelles o grups de 4, intercanvien puzles i construïxen el d'una altra persona. S'inicia un diàleg en el qual s'espera poder aprofundir en la dimensió espiritual/religiosa/creences.

e. Tancament (10 min)

Posada en comú breu i tancament del professorat connectant amb el marc de drets: ningú té una sola identitat, i protegir la llibertat de creences és protegir una peça del puzle de cada persona, no una amenaça a les altres peces. També es pot reconéixer la diversitat en la propi aula o centre educatiu.

Adaptació per etapes

Moment	ESO	BACH	FP
Enganxament	Donar 2-3 opcions d'arrancada per a qui es bloquege: nom, aficions, o lloc d'origen — que trien ells.	Igual que el tronc comú, però deixant fluir la conversa.	Igual que BACH.
Ensenyança directa	Vocabulari i legislació simplificada. Sense citar articles encara.	Es nomenen els articles (DUDH art. 18, Constitució art. 14 i 16). S'afig matís: "Este dret no sols protegix creure alguna cosa — protegix també no creure, canviar d'opinió, o guardar-ho per a tu." L'alumnat també pot investigar prèvia referència del docent.	Igual que BACH, més un comentari professional sobre l'exemple del puzle: "Esta persona és treballadora social — com creieu que la seua pròpia diversitat de creences l'ajuda o li complica el seu treball amb persones distintes a ella?" Relacionar amb el camp específic de l'alumnat.
Pràctica guiada	En parelles preferiblement.	Individual, sense suport de parella — la introspecció funciona millor sense la pressió de compartir en temps real.	Igual que BACH.
Comprovació de la comprensió	Consigna simple: "trobeu una cosa en la qual us assembleu i una en la qual sou diferents." Sense insistir en el contrast específic religió/no-religió (excepte 3r-4t ESO, on si es pot demanar).	S'afig pregunta de debat: "la religió o convicció d'algú és una dada pública o privada? canvia si eixa persona és professora, política, sanitària...?"	Se substituïx o afig: "Penseu en el sector en el qual us esteu formant. Com gestionaríeu la diversitat de creences entre companys d'equip, o entre vosaltres/us i els vostres clients/pacients/usuaris?"



Sessió 2. Diversitat religiosa i conviccional a la Comunitat Valenciana

Objectiu: Conéixer la pluralitat de creences i conviccions presents a la Comunitat Valenciana, comprenent que esta diversitat local forma part d'una diversitat global molt més àmplia.

Enfocament: Comparar la diversitat de l'entorn pròxim amb la diversitat global (local-global), incloent tant tradicions religioses com cosmovisions no religioses (ateisme, agnosticisme, humanisme laic, espiritualitats no organitzades...).

Duració: 55 min (1 sessió lectiva).

Materials:

- Infografía dades.
- Observatori del pluralisme religiós en Espanya.
- Vídeo difusió històrica de les religions.
- Directori llocs de culte en Espanya.
- Tarjetes.

Procediment

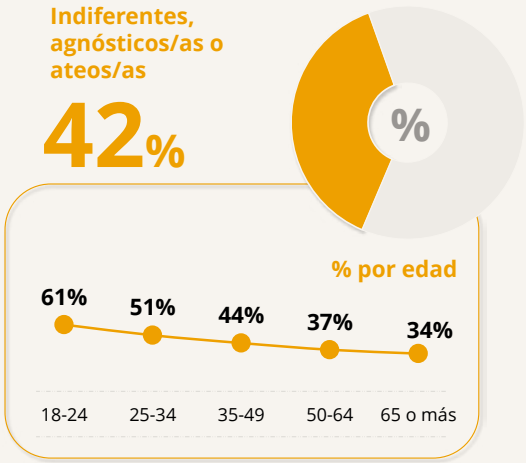
a. Enganxament (10 min)

S'obri amb una pregunta i deixem que dialoguen un poc: *Quin percentatge de població espanyola creieu que es definix com a catòlica?*

Analitzar la infografía del any 2025 del Observatori del pluralisme religiós en Espanya, de la Fundació Pluralisme i Convivència. Segons les dades, un 46% de la població espanyola es definix actualment com a catòlica. A més, només 2 persones catòliques de cada 10, practiquen la religió (sagraments, oració, etc.) Un 42% es definixen com a persones indiferents, agnòstiques o atees.

Este inici de sessió servix per a acostar-nos a la diversitat religiosa i conviccional que existix a Espanya.





b. Ensenyança directa (10 min)

A continuació es projecta el vídeo sobre la difusió històrica de les religions en el món, i es llança la pregunta pont: *"Sabíeu que la majoria d'estes tradicions religioses van nàixer en el continent asiàtic? Per què creieu que ha passat això?"* Això ja comença a plantar la idea local-global: el que hui veiem en el nostre barri té arrels que venen de molt lluny.

Cal precisar que en el vídeo apareixen les religions majoritàries, però la realitat històrica i en l'actualitat és més diversa i àmplia.

c. Pràctica guiada (20 min)

Esta part se centrarà en conéixer la diversitat religiosa de la Comunitat Valenciana i la seua relació amb altres parts del món. Per a això, es pot fer ús del Directori de llocs de culte del Observatori del pluralisme religiós en Espanya.

A la Comunitat Valenciana existixen 972 llocs de culte de religions i creences minoritàries agrupades en 17 confessions. El directori no arreplega els llocs de culte catòlics per la seua pretensió de visibilitzar el minoritari i perquè ja existixen bases de dades específicament catòliques. Tal com indiquen en el propi observatori, les dades de l'Església Catòlica es poden consultar en la web de la Conferència Episcopal.

Es formen 5 o 6 grups (ajustable segons la grandària de la classe, amb grups conformats per 4-5 persones sol funcionar bé). Cada grup rep una targeta.

► **Fase de lectura i discussió interna**

Instrucció que es dona en veu alta a tota la classe (pots escriure-la també en la pissarra):

"En el vostre grup, llegiu la fitxa completa. Després, poseu-vos d'acord en UNA cosa que us haja sorprés del que diu la fitxa, i en PER QUÈ us ha sorprés. Trieu a una persona que ho explique a la resta de la classe en un minut."

Durant estos 12 minuts, el professorat circula pels grups - presta especial atenció al grup que tinga la Fitxa 6, perquè sol costar més "aterrar" la idea (no té un lloc físic com una mesquita o una església que servisca d'ancora visual). Si fa falta, es pot donar una espenta amb una pregunta directa: *"per què creieu que esta fitxa no té una dada de 'llocs de culte' com les altres?"*

► **Posada en comú i construcció del mural**

Cada representant del grup ix 1 minut a llegir en veu alta la seua "idea o dada que us ha sorprés" (no fa falta llegir la fitxa sencera, només eixa conclusió). Quan acaba, pega la seua fitxa en l'espai de paret/pissarra reservat.

Orde d'eixida recomanat: *alterna una religiosa amb la no religiosa a mitat de la ronda (per exemple: **Catolicisme → Islam → Ateisme/agnosticisme → Evangèlics → Budisme → Judaisme**), en comptes de deixar-la per al final - així queda integrada en el mateix nivell que les altres, no com a tancament "a part".*

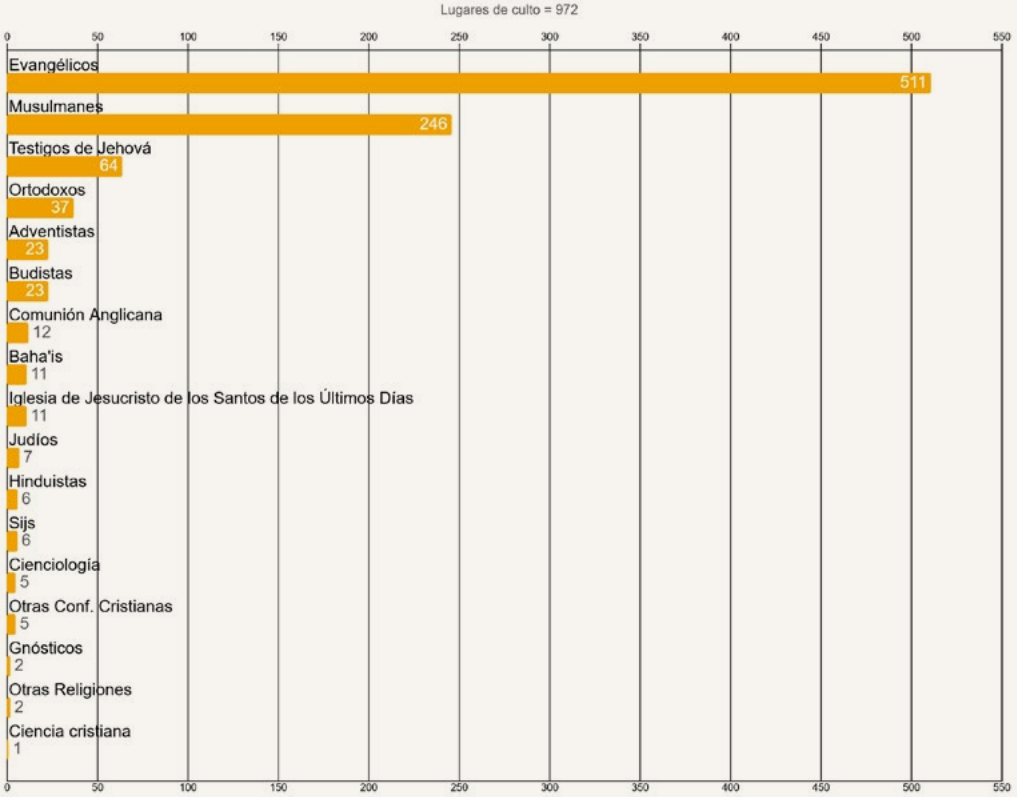
En acabar, les 6 fitxes queden visibles juntes formant el mural — eixe és el recurs visual que es reprén en la Comprovació de comprensió i en sessions posteriors.

LUGARES DE CULTO POR PROVINCIA



Observatorio del pluralismo religioso en España. Fecha de descarga: 28/9/2026

LUGARES DE CULTO POR CONFESIÓN



Observatorio del pluralismo religioso en España. Fecha de descarga: 28/9/2026

Un poc d'història

A la fi dels anys 90, Espanya rebia un important flux migratori procedent de països del Sud Global. En poc temps, la fisonomia de molts barris de les nostres ciutats canviava significativament. Persones de diferents cultures i diverses tradicions religioses ocupaven l'espai públic: places, comunitats veïnals, escoles, mercats, fàbriques... En alguns barris catalans, començaven a emergir uns certs problemes de convivència (Fundació Migra Studium). En este context, a principis dels 2000 van començar a sorgir fundacions i entitats socials jesuïtes per a acompanyar esta realitat. La Fundació Entreculturas i el Servici Jesuïta a Migrants treballen esta realitat en tota Espanya i específicament a la Comunitat Valenciana.

Cal reconéixer la realitat en la qual vivim. Dècades arrere, algunes estudioses en l'àmbit de les ciències socials sostenien que la nostra societat havia entrat en un procés d'una progressiva secularització. Anys després, aquella preocupació s'ha anat modificant per l'evidència: la realitat que ens trobem hui dia és que vivim en societats en busca, espiritualment parlant, i amb una gran diversitat cultural i religiosa (Fundació Migra Studium).

d. Comprovació de la comprensió (10 min)

Activitat "de la fitxa al mapa". Es projecten o es pengen dos mapes: un del món i un altre de la Comunitat Valenciana. Cada grup, amb la seua fitxa a la mà, ix i fa dos marques amb el color de la seua targeta:

- En el mapa del món: on va nàixer eixa tradició (o en el cas de l'ateisme i l'agnosticisme, en quins contextos s'ha estés més).
- En el mapa de la Comunitat Valenciana: si eixa tradició té hui presència ací i on, usant el Directori de llocs de culte de l'Observatori (enllaç en els materials de la Sessió 2).

Amb els dos mapes acabats, el professorat llança tres preguntes de comprovació al grup sencer. No es busquen respostes llargues, sinó verificar que la idea ha aterrat:

a) *"Hi ha alguna d'estes sis realitats que NO siga present a la Comunitat Valenciana?"*— La resposta és que totes són presents, encara que unes tinguen més llocs de culte que unes altres.

b) *"Si veig a una persona pel carrer, puc saber en qui creu?"* — No. Ni pel seu origen, ni pel seu cognom, ni pel seu aspecte.

c) *"Ser d'un país significa tindre la religió majoritària d'eixe país?"* — Ací es treballa de manera explícita l'objectiu de la sessió. Exemples que trenquen l'associació automàtica: hi ha persones marroquies, cristianes i atees, persones espanyoles musulmanes (una part important de la població musulmana a

Espanya té nacionalitat espanyola i ha nascut ací), persones xineses catòliques, índies musulmanes —l'Índia té una de les poblacions musulmanes més grans del món—, i llatinoamericanes evangèliques, que són hui una part molt visible del creixement evangèlic a la Comunitat Valenciana.

e. Tancament (10 min)

Posada en comú breu i tancament del professorat entorn de tres idees força, secundant-se en el mural i en els mapes que queden a la vista:

- **La diversitat de creences a la Comunitat Valenciana no és nova ni és "de fora"**. 972 llocs de culte de confessions minoritàries, agrupats en 17 confessions, formen part del paisatge quotidià dels nostres pobles i ciutats, al costat dels temples catòlics, que el directori no arreplega perquè el seu objectiu és visibilitzar el minoritari.
- **Local i global són la mateixa cosa vista de prop o des de lluny.** L'església evangèlica del polígon, la mesquita del barri o el centre budista del centre històric tenen arrels en històries que van començar a milers de quilòmetres i fa segles, i alhora són plenament valencianes: les sostenen veïnes i veïns d'ací.
- **No creure també és una manera d'estar en el mapa**. El 42% de la població espanyola es definix indiferent, agnòstica o atea. La diversitat conviccional inclou a qui no té religió, i protegir-la és exactament el mateix dret.

Tiquet d'eixida (2 min)

Cada alumna/e escriu en un paper xicotet i el deixa en eixir: una cosa que ja sabia, una cosa que no sabia, i una pregunta que s'emporta. El professorat revisa les preguntes i utilitza dos o tres d'elles per a obrir la sessió següent.

Adaptació per etapes

Moment	ESO	BACH	FP
Enganxament	La pregunta es fa amb tres opcions a mà alçada: *"més del 70%? al voltant de la mitat? menys del 30%?"*. De la infografia només s'usen tres dades: 46% catòlica, 2 de cada 10 practiquen i 42% indiferent, agnòstica o atea. Convé explicar amb paraules senzilles què és "agnòstic" i què és "indiferent".	Abans de veure la infografia, cada persona apunta la seua estimació. Després s'analitza la infografia completa i es distingix entre identificar-se amb una religió i practicar-la. Pregunta de debat: *"per què algú es declara catòlic/a sense practicar?"* (tradició familiar, identitat cultural, festes...).	Igual que BACH, més: *"Us trobeu esta diversitat en el vostre sector, amb companys/as, clients, pacients o persones usuàries?"*.
Ensenyança directa	El vídeo es projecta amb una o dos pauses per a assenyalar en un mapa on naix cada religió. La pregunta pont se simplifica: *"En quin continent van nàixer quasi totes?"*. Es recorda que el vídeo només mostra les religions majoritàries.	Vídeo complet i pregunta pont oberta: *"per què Àsia?"*. L'alumnat planteja hipòtesi (rutes comercials, imperis, primeres ciutats, migracions). S'afig una mirada crítica: què deixa fora el vídeo? (religions indígenes i africanes tradicionals, cosmovisions no religioses, altres creences/religions).	Igual que BACH, en versió més breu. Es connecta l'expansió històrica amb la mobilitat laboral actual: *"les creences viatgen amb les persones que treballen i migren"*.
Pràctica guiada	Grups de 4 i fitxes amb els 2-3 dades clau ressaltats. La consigna es dona com a frase per a completar: *"Ens ha sorprés que... perquè..."*. El professorat acompanya de prop al grup de la Fitxa 6.	Fitxa completa. A més, cada grup busca la seua confessió en el Directori de llocs de culte per al seu municipi o comarca: quants llocs hi ha i on. Es llig el bloc *"Un poc d'història"* i s'obri un debat curt: secularització o "societats en busca"?	Igual que BACH, i a la fitxa s'afig: *"Quina necessitat concreta podria tindre una persona d'esta tradició o convicció en el vostre àmbit (alimentació, festius, horaris, atenció sanitària, dol...)? I què no hauríeu de pressuposar?"*.
Comprovació de la comprensió	El professorat dona ja la dada de presència a la Comunitat Valenciana, sense consultar el Directori en classe. Es fan les tres preguntes, però la c) es planteja com a verdader/fals amb exemples concrets: *"Totes les persones marroquines són musulmanes", "Una persona nascuda a València no pot ser musulmana"...*	Dos mapes complets i les tres preguntes. En la c), l'alumnat aporta els seus propis contraexemples abans que el professorat done els de la guia. Es pot nomenar el concepte d'estereotip o generalització com a pont cap a les sessions posteriors.	Igual que BACH, afegint: "*influïx d'alguna forma que en un treball hi haja persones que tinguen una religió específica?"*

En esta tercera sessió, es proposa la visita a l'espai interreligiós dels jesuïtes en el *Centro Arrupe de Valencia*. L'Espai és una proposta educativa que es dirigix a xiquets, xiquetes, jóvens i adults. Dona resposta a totes aquelles persones interessades, ja siga perquè es troben en un període formatiu que contempla en el currículum competències relacionades amb la interculturalitat i/o la diversitat religiosa, ja siga perquè estes persones s'han vist interpel·lades en haver interactuat en un context de pluralisme cultural i religiós i volen ferramentes per a dur a terme estes relacions. Reserva la teua cita gratuïta ací o escanejant el codi QR.

L'Espai dona la possibilitat de realitzar aprenentatges significatius en un context d'acolliment, que fomenta l'acostament a la diversitat i treballa perquè les relacions basades en la interculturalitat siguen una realitat en el nostre entorn. El projecte posa èmfasi en el fet religiós i la diversitat de creences que conviuen a la Comunitat Valenciana. Dona instruments que ajuden a comprendre la dimensió transcendent de les persones, a facilitar la seua expressió des del dret a la llibertat de culte, a realitzar experiències de diàleg i convivència amb persones diverses.

Amb la intenció de poder oferir una alternativa per a aquelles aules que no puguen acudir, es proposa a continuació una sessió. Així bé, existix la possibilitat de sol·licitar "la maleta viatgera" si es desitja que una tècnica realitze la sessió en el propi centre.

Reserva la teua cita en
este enlaç
o contacta amb
intervalencia@sjme.org.



Sessió 3.
Visita a l'espai interreligiós

Objectiu: Experienciar la diversitat religiosa a través dels seus objectes, vestimentes i símbols.

Enfocament: L'experiència sensitiva com a recurs pedagògic per a acostar a l'alumnat a la diversitat religiosa i conviccional.

Duració: 90 min (visita a l'espai) - 55 min (sessió a l'aula).

Materials:

- Imatges sessió 3.
- Targetes.

Procediment

a. Enganxament (5 min)

Es començarà amb la dinàmica: "Què creus que és?". Es projecten les següents imatges, sense mostrar el context complet. L'alumnat ha de respondre a les preguntes: "*Què creieu que és? Per a què podria servir? Us resulta familiar?"*

Per orde d'esquerra a dreta: alcorà, islam - kipá, judaisme - tasbih, islam - solideu, cristianisme - dolenta budista, budisme.



b. Ensenyança directa (10 min)

El professorat explica que totes les persones i totes les cultures utilitzen objectes per a expressar allò que consideren important. Es pot començar preguntant al grup:

> *Porteu algun objecte que tinga un significat especial per a vosaltres/as? Un penjoll, una polsera, una fotografia en la cartera, una samarreta del vostre equip o un regal d'una persona important.*

Després d'arreplegar algunes respostes, s'introduïx la idea que **els objectes no tenen únicament una funció pràctica, sinó també un valor simbòlic**. De la mateixa manera que una medalla esportiva representa l'esforç realitzat o un anell simbolitza un compromís, en les diferents religions existixen objectes i vestimentes que ajuden a expressar creences, recordar valors, celebrar esdeveniments importants o facilitar l'oració.

A continuació, es presenten diferents objectes religiosos organitzats per la funció que complixen, i no per la religió a la qual pertanyen. Este enfocament permet a l'alumnat identificar semblances abans que diferències. Es poden presentar amb imatges en paper o es pot anar preguntant a l'alumnat si se'ls ocorren exemples.

Funció	Exemples
Resar o afavorir la concentració	Rosario (cristianisme), dolenta (budisme i hinduisme), tasbih o misbaha (islam).
Facilitar l'oració o la trobada amb el sagrat	Catifeta d'oració musulmana, banc o reclinatori cristià, llibre d'oracions jueu (sidur).
Expressar identitat o pertinença	Kipá jueva, hijab islàmic, turbant sikh, creu o crucifix cristià.
Celebrar esdeveniments importants	Menorá de Janucá (judaisme), ciri pasqual (cristianisme), llums de Diwali (hinduisme i sikhisme).
Transmetre ensenyances	Bíblia, Alcorà, Torà o Guru Granth Sahib, com a textos de referència per a diferents comunitats religioses.

Durant l'explicació s'insistix que un mateix tipus d'objecte pot complir funcions similars en diferents tradicions religioses, encara que la seua forma, el seu nom o el seu significat concret siguen distints. L'objectiu no és memoritzar quin objecte pertany a cada religió, sinó comprendre quines necessitats humanes expressa.

Per a finalitzar este bloc, es planteja una breu reflexió col·lectiva:

> *Si totes les persones necessitem recordar el que és important, celebrar moments significatius, construir la nostra identitat o buscar espais de silenci i reflexió, per què pensem que les religions són tan diferents?*

Esta pregunta servirà com a pont cap a la pràctica guiada, en la qual l'alumnat haurà de descobrir per si mateix estes connexions mitjançant la manipulació i classificació dels objectes.

c. Pràctica guiada (20 min)

Activitat: "Què tenim en comú?"

Una vegada coneguts alguns objectes i comprés que estos tenen un significat simbòlic, l'alumnat treballarà en xicotets grups (4-5 persones) per a descobrir que, més enllà de les diferències culturals i religioses, moltes tradicions responen a necessitats humanes compartides.



Cada grup rep un sobre amb dos tipus de targetes:

A. Targetes d'experiències humanes: representen situacions universals que totes les persones viuen o busquen en algun moment de la seua vida.

B. Targetes de pràctiques religioses: cada targeta descriu una pràctica religiosa sense indicar inicialment a quina tradició pertany.

Cada grup deurà:

1. Col·locar en una fila horitzontal les targetes d'experiències humanes.

2. Llegir totes les targetes de pràctiques religioses.

3. Relacionar cada una amb una experiència humana.

d. Comprovació de la comprensió (15 min)

Es farà una posada en comú. Cada grup compartix un o dos exemples amb la resta de la classe, tractant de relacionar la pràctica amb la religió corresponent.

A mesura que apareixen exemples, s'evidencia que **una mateixa necessitat humana pot expressar-se mitjançant pràctiques molt diferents**, però totes complixen funcions similars per a les persones i les comunitats.

e. Tancament (5 min)

El professorat conclou destacant que les religions no sols es distingixen per les seues creences o símbols, sinó també per les formes en què acompanyen qüestions profundament humanes: celebrar, recordar, agrair, cuidar d'altres persones, buscar sentit, afrontar el sofriment o enfortir els vincles comunitaris. Comprendre estes similituds permet mirar la diversitat religiosa des d'una perspectiva més pròxima i respectuosa, reconeixent que, encara que les expressions siguen distintes, moltes de les experiències que les sustenten són compartides per totes les persones.


MDTWN
STARTER

Sessió 4.
Mirades: la diversitat religiosa en la pantalla

Objectiu: Acostar les experiències i vivències de jóvens creients i no creients a través del documental.

Enfocament: El documental com a ferramenta pedagògica.

Duració: 120 min (2 sessions lectives).

Materials:

- Documental "Canvia el marc. Noves mirades per a una societat intercultural intercultural": ens acostem a l'experiència individual i a les reflexions d'un grup de jóvens d'entre 16 i 21 anys, no creients i creients de 10 confessions religioses distintes.
- Curtmetratge "Five" (recurs addicional): cinc xiquets/es, cinc països, cinc religions que podrien semblar radicalment distintes però que quan es veuen des de la perspectiva d'un xiquet/a fet que només treballa amb la seua fe, no semblen tan distintes l'una de l'altra. Five demostra que les diferències entre nosaltres són massa, però que això no vol dir que no puguem aprendre a veure la bellesa en eixes diferències sense prendre partit ni juí, simplement celebrant que existixen i que fan que el món valga la pena.

Procediment

a. Enganxament (10 min)

Expliquem breument al grup en què consistix el documental que veuran i situem a els/les participants en relació amb el tema que tractarem: la llibertat religiosa i la diversitat de creences.

Es poden plantejar algunes preguntes prèvies de manera individual o personal:

1. Quines diferents religions podeu identificar entre la població que viu a la teua ciutat/poble?

2. Coneixeu a persones de diferents religions?

3. Creieu que la joventut és creient o és un tema de persones majors?

4. Què creieu que pensa la «societat» sobre la «religió»?

b. Ensenyança directa (75 min)

Visualitzar el documental o una part.



c. Comprovació de la comprensió (25 min)

Es llançaran les següents preguntes per a treballar per grups reduïts. Cada grup haurà de **triar 3 preguntes** per a respondre. S'assignarà una persona portaveu per a compartir les respostes en el "tancament".

1. *Els/les jóvens protagonistes del documental pertanyen a 10 tradicions religioses diferents. Les podeu identificar?*
2. *Es corresponen estos/es jóvens amb la imatge que teníeu d'eixes religions?*
3. *Està molt present la «religió» en la societat actual?*
4. *Hi ha una tendència a dir que la religió ja no té tanta rellevància com abans. Us sembla que això és veritat? Quin pes penseu que té la pertinença religiosa en la identitat?*
5. *Una de les protagonistes parla en la seua entrevista de situacions de bullying motivades per la religió de les persones involucrades. Heu presenciat una cosa així?*
6. *Els/les jóvens debaten sobre ser una «bestiola rara» per ser un jove creient. Quina és la vostra opinió al respecte?*
7. *En general som persones respectuoses amb les creences i pràctiques religioses dels altres?*
8. *Heu experimentat o observat conductes o discursos de discriminació per motius religiosos o no creença en el vostre entorn?*
9. *Què és el que més us ha sorprés del documental?*
10. *Una de les protagonistes comenta que els seus avis eren baha'ís a Espanya durant el franquisme. Sabries dir des de quan hi ha diferents religions a Espanya?*

d. Tancament (10 min)

La persona portaveu de cada grup compartirà les reflexions a la resta de companys/es.



Sessió 5.
La llibertat religiosa i de culte

Objectiu: Comprendre què protegix el dret nacional i internacional respecte a la llibertat de religió o de conviccions i quins són els seus límits.

Enfocament: Declaració Universal dels Drets Humans i situacions reals a Espanya i en altres països.

Duració: 55 min (1 sessió lectiva).

Materials:

- **Referencies legislatives projectades**: DUDH art. 18; PIDCP art. 18; Conveni Europeu de Drets Humans art. 9; Constitución Espanyola art. 16; Ley Orgánica 7/1980 de Libertad Religiosa.
- Normativa completa en materia de llibertat religiosa (addicional).
- Targetes de casos (6 targetes, una per grup).
- Cinta de carrosser o guix per a traçar una línea en el sòl o en la pissarra.
- Dadest del Barómetre sobre Religions i Creences en Espanya i del Observatori del pluralisme religiós.

Procediment

a. Enganxament (5 min)

"Dempeus o asseguts". El professorat llig quatre afirmacions. Qui crega que la llei ho protegix s'alça; qui crega que no, es queda assegut. No es comenta encara: només s'observa el repartiment de l'aula i es demana a una persona de cada costat que diga breument "per què".

- *"Una persona pot canviar de religió, o deixar de tindre cap, sense conseqüències legals."* → **Dret protegit**.
- *"Una persona pot negar-se a dir en què creu."* → **Dret protegit**.
- *"Una persona pot saltar-se una llei general perquè la seua religió li ho demana."*→ **No. La llibertat religiosa no concedix un dret a incomplir els deures legals generals. Si bé, l'objecció de consciència pot existir en determinats supòsits concrets reconeguts per l'ordenament.**
- *"Una persona pot dir que la religió d'una altra és falsa."* → **Dret protegit. A Espanya, la llibertat d'expressió permet expressar opinions sobre les religions, incloses opinions crítiques, sempre que no es traspassen determinats límits legals** (per exemple, amenaces, incitació a l'odi o determinades formes d'humiliació pública o discriminació).

Per exemple:

- ✓ *«No estic d'acord amb les creences d'eixa religió.»* → opinió/crítica d'una creença.
- ⚠ *«Eixa religió em sembla absurda.»* → opinió crítica, encara que puga resultar ofensiva.
- ✗ *«Els creients d'eixa religió són uns idiotes i caldria tirar-los d'ací.»* → ja no estem simplement davant una crítica d'una creença; pot entrar en el terreny de la injúria, discriminació o discurs d'odi, segons el context.

El desacord de l'aula en la tercera i la quarta afirmació és exactament el material de treball de hui.

b. Ensenyança directa (10 min)

L'article 18 de la Declaració Universal dels Drets Humans no protegix "les religions": protegix les persones.

Qué protegix	Qué significa en la pràctica
Creure	Tindre la religió o la convicció que uno elegix, majoritaria o minoritaria.
No creure	Ser una persona atea, agnòstica, indiferent o no adscriure's a res. El dret és exactament el mateix, i empara a quasi la mitat de la població espanyola que es definix així.
Canviar de creença	Passar d'una religió a una altra, o abandonar-la. És la dimensió més oblidada i, en molts països, la més perseguida. Per exemple, a l'Afganistan l'islam és la religió oficial i obligatòria a nivell d'Estat i social, per la qual cosa no es permet la llibertat de culte ni l'apostasia (abandonar l'islam).
Manifestar la creença	Expressar la pròpia convicció en públic o en privat: culte, ensenyança, pràctiques, vestimenta, observança de festes.

La distinció decisiva és la que separa el fòrum intern del fòrum extern:

- El que passa dins del cap d'una persona no admet cap límit. Cap Estat, en cap circumstància, ni tan sols en estat d'excepció, pot obligar a ningú a creure, a deixar de creure o a declarar en què creu. És un dret absolut.
- Manifestar la creença sí que admet límits, però no qualsevol. L'article 18.3 del Pacte Internacional de Drets Civils i Polítics exigix tres condicions simultànies: que el límit estiga previst per llei, que siga necessari en una societat democràtica, i que perseguisca protegir la seguretat, l'orde, la salut o la moral públics, o els drets i llibertats de les altres persones. Si falla una de les tres, el límit és una vulneració.

Dos precisions que eviten quasi tots els malentesos del debat posterior:

- Llibertat religiosa no és dret a no ser ofés. Es poden criticar i rebutjar les idees religioses. El que no es pot és incitar a l'odi o a la discriminació, l'hostilitat o la violència contra les persones que les sostenen. Eixa frontera es treballa en sessions posteriors. *S'ha de tindre en compte que la humiliació pública pot ser constitutiva de delicte d'odi.*
- Llibertat religiosa tampoc és dret a imposar. El dret d'una persona a manifestar la seua convicció acaba on comença el dret d'una altra a no compartir-la.

Context espanyol:
Espanya és un Estat aconfessional (art. 16.3 CE). Això significa que no té religió oficial, però sí que manté relacions de cooperació amb les confessions. És útil aclarir-ho perquè sol confondre's.



c. Pràctica guiada (15 min)

"El tribunal dels tres filtres". Es formen 6 grups i cada un rep una targeta de cas: quatre són casos d'España/Europa i dos són casos d'altres llocs del món. Cada grup disposa de 10 minuts per a respondre per escrit a tres preguntes, que són les mateixes per a tots els grups:

- *Quina dimensió del dret està en joc? Creure, no creure, canviar o manifestar?*
- *El límit complix les tres condicions? Està previst per una llei, és necessari en una societat democràtica, protegix algun dels béns de la llista?*
- *A qui li toca decidir? Al centre educatiu, a l'empresa, a l'ajuntament, a un tribunal, a l'Estat? I hi ha algú a qui no li toca i està decidint igualment?*

Durant estos 10 minuts el professorat circula. Els grups amb els casos internacionals solen resoldre ràpid (les vulneracions greus s'identifiquen sense esforç) i convé espentar-los amb una pregunta més: *"hi ha alguna cosa d'este cas que, en xicotet, també passe ací o que ocorreguera en el passat?"*. Els grups amb casos espanyols solen embossar-se, i eixe embós és productiu: significa que estan veient que hi ha drets legítims en tensió.

Després d'esta activitat, cada grup exposa el seu cas en tres minuts i el col·loca físicament en una línia traçada en la pissarra o en el sòl, amb tres zones:

Fòrum intern **(mai es pot tocar)**	**Manifestació amb límit legítim** **(el límit complix les tres condicions)**	**Vulneració** **(el límit no complix les condicions, o directament no hi ha límit: hi ha abús)**
El cas no admet cap restricció possible.	Hi ha drets en tensió i la restricció està justificada i és proporcionada.	S'està restringint un dret sense base legal, sense necessitat, o de manera discriminatòria.

d. Comprovació de la comprensió (15 min)

Amb els sis casos ja col·locats en la línia, s'obri el debat sobre els quals estiguen mal col·locats o generen desacord. És habitual que dos grups col·loquen casos semblants en zones distintes, i ací és on es comprova de veritat si el criteri s'ha entés. La pregunta que ordena el debat sempre és la mateixa: *"quina de les tres condicions falla?"*.

Després es llança la pregunta de contrast local-global, que és l'objectiu real de la sessió:

> *"Mireu la línia. Els casos de fora estan quasi tots a la dreta, en vulneració; els d'ací, en el mitjà. Significa això que ací no hi ha problema, o significa que ací els problemes tenen una altra forma?"*

La resposta a la qual es vol arribar:

A Espanya el conflicte rares vegades és una prohibició explícita; sol adoptar la forma d'una llicència que no arriba, un horari que no s'adapta, un reglament que s'aplica de manera desigual o una sospita difusa. Menys visible, però igual de real.

e) Tancament (10 min)

El professorat tanca amb dos dades del Baròmetre sobre Religions i Creences a Espanya, que servixen per a aterrar tot l'anterior:

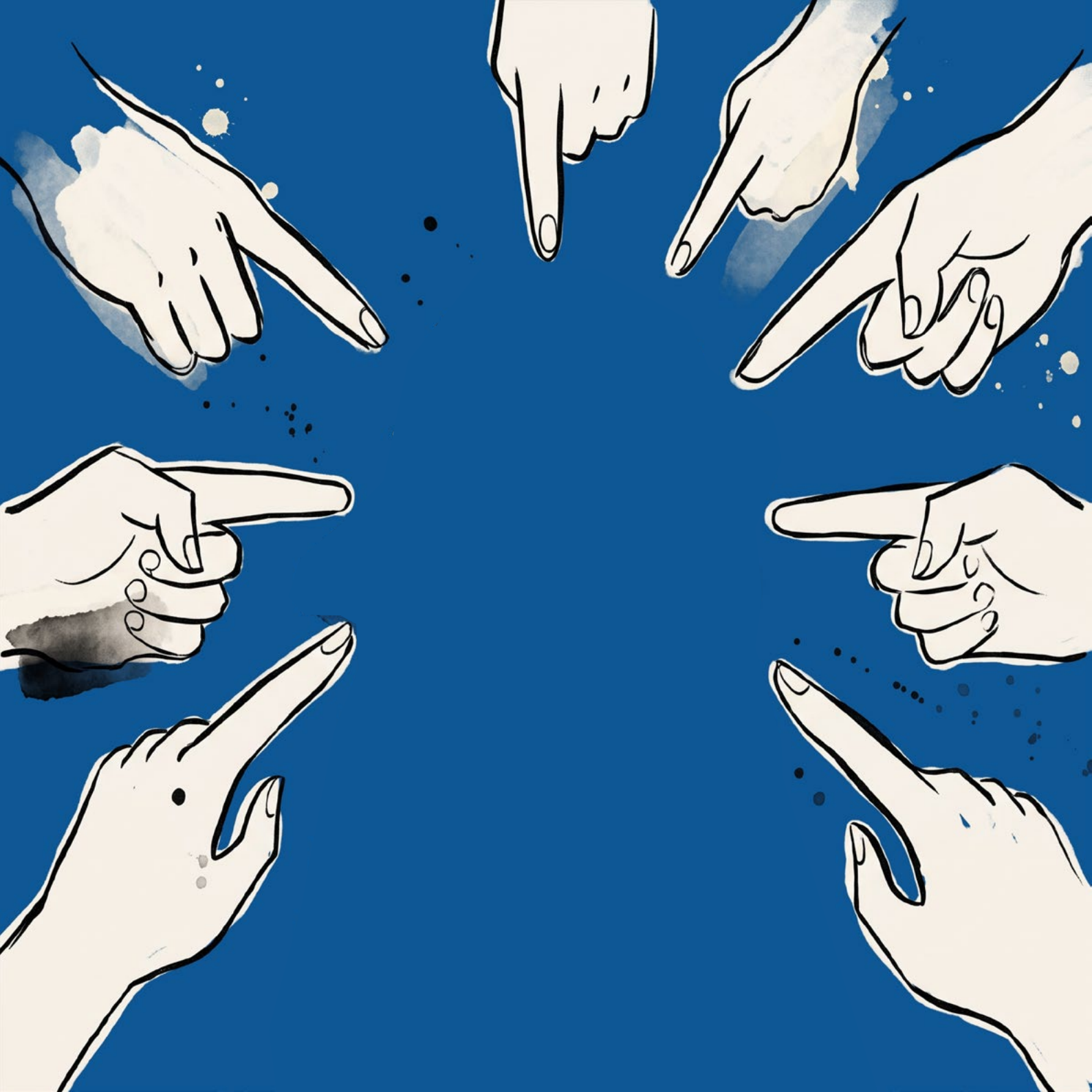
- El 12 % de les persones amb creences religioses declaren haver patit incidents. D'este percentatge, un 12% són persones catòliques, un 36% d'altres confessions religioses, un 6% són persones agnòstiques, un 8% són atees i un altre 8% són persones no creients.
- Estes dades albiren la necessitat de treballar la diversitat religiosa i *conviccional de forma àmplia, ja que les experiències de discriminació afecten a tots els grups.

Idea de tancament:

Els drets no se sostenen solos. Estan escrits, però funcionen únicament si algú els reconeix quan s'estan vulnerant. En la pròxima sessió veurem com comença eixa vulneració, que quasi mai comença amb una llei: comença amb una frase.

Adaptació per etapes

Moment	ESO	BACH	FP
Enganxament	Només les tres primeres afirmacions, amb llenguatge simplificat (*"la llei et deixa...?"*). Sense citar articulat.	Les quatre afirmacions. Es pot demanar que anticipen on creen que està el límit abans de l'explicació.	Les quatre, més una quinta de l'àmbit professional: *"una empresa pot demanar-te que et lleves un símbol religiós per a atendre el públic."*
Ensenyança directa	Les quatre dimensions (creure, no creure, canviar, manifestar) i la idea que això de dins no es toca. Les tres condicions es resumixen en: *"només es pot limitar si hi ha una llei, si fa falta de veritat i si és per a protegir a algú".*	Contingut complet amb articulat (art. 18 DUDH, 18.3 PIDCP, 9 CEDH, 16 CE) i la distinció fòrum intern / fòrum extern amb el seu nom.	Igual que BACH, més el marc laboral: l'adaptació raonable, el deure de no discriminar en l'atenció a persones usuàries i els límits del reglament intern d'una empresa o un centre.
Pràctica guiada	4 casos en lloc de 6 (dos locals, dos globals), i només les dos primeres preguntes. Es poden repartir els mateixos casos a dos grups per a comparar.	Els 6 casos i les tres preguntes. Es pot demanar que busquen si existix alguna resolució judicial real sobre un cas semblant.	Els 6 casos, substituint un d'ells per un del sector professional del grup (sanitari, educatiu, servicis, hostaleria, atenció social).
Comprovació de la comprensió	Només la línia de tres zones i el debat sobre un cas discutit. Sense la pregunta comparativa local-global, que es trasllada al tancament.	Línia, debat i pregunta comparativa completa. Es pot introduir la noció de discriminació indirecta.	Igual que BACH, orientant la pregunta final a: *"com es detecta això en un servici, i qui hauria de corregir-ho?"*



Sessió 6.
Discursos d'odi per motius religiosos o conviccionals

Objectiu: Identificar discursos d'odi per motius religiosos o conviccionals i analitzar les seues conseqüències.

Enfocament: Casos locals i globals. Protecció dels drets humans enfront de la discriminació.

Duració: 55 min (1 sessió lectiva).

Materials:

- Esquema de la piràmide de l'odi projectat o dibuixat en la pissarra.
- Els sis criteris del Pla d'Acció de Rabat en versió simplificada: fitxa del ACNUDH.
- Corpus de faules i missatges.
- Informe sobre l'evolució dels delictes d'odi en Espanya 2024, Ministeri de l'Interior.
- Cartolines o post-its de cinc colors per al mural de mecanismes.

Procediment

a. Enganxament (5 min)

S'introduïx la sessió explicant el Objectiu d'esta, la identificació de discursos d'odi per motius religiosos o conviccionales. S'escriuen o lligen estes tres frases i es demana votació a mà alçada: *quina de les tres és un discurs d'odi?*

- *"Jo és que a eixa gent no l'aguante"*
- *"No em sembla bé que vagen vestits així"*
- *"Caldria anar una nit a eixe local i deixar-los clar que ací no els volem".*

Després de la votació, el professorat dona la resposta: només la tercera pot arribar a ser delicte. I a continuació llança la pregunta que obri la sessió: *"Llavors, si les dos primeres no són delicte, són inofensives? Tenen algun tipus de conseqüència?"*

b. Ensenyança directa (10 min)

La piràmide de l'odi

Es dibuixa o es projecta la piràmide i es recorre de baix a dalt, deixant clar que cada escaló es recolza en l'anterior:



Nivell	Qué és	Exemple per motius religiosos o de conviccions.
5. Violència extrema	Agressió organitzada, atemptat, persecució sistemàtica	Atemptat contra un lloc de culte; persecució d'una minoria religiosa per part d'un Estat
4. Violència	Agressió física, amenaça, danys	Pintades i atacs contra un lloc de culte
3. Discriminació	Tracte desigual amb conseqüències reals	No llogar un pis, no contractar, denegar una llicència de local de culte sense motiu objectiu
2. Prejuici expressat	Insults, evitació, deshumanització verbal, faules	Cadenes de missatges, comentaris en xarxes, "eixa gent ve a..."
1. Biaixos i estereotips	Acudits, generalitzacions...	Les persones atees no tenen moral

La idea que cal deixar clara: **el cim no se sosté sense la base**. Ningú passa del nivell 1 al 5 de colp, però cap violència de nivell 4 o 5 ocorre en una societat on els nivells 1 i 2 estaven buits. Per això importa el que es diu en un grup de classe, encara que no siga delicte.

Quan un missatge travessa la línia: els sis criteris de Rabat

Nacions Unides va proposar una prova de sis criteris per a distingir l'expressió protegida de la incitació a l'odi. Es presenten simplificats, perquè són una ferramenta d'anàlisi molt potent per a l'alumnat:

- **Context** - en quin moment i en quin clima social es diu? La mateixa frase no pes igual en qualsevol moment. Cal mirar si existix tensió prèvia contra eixe grup: un atemptat recent, un conflicte veïnal, una campanya electoral o una faula que ja està circulant.
- **Qui ho diu** - quina posició i influència té sobre qui escolta? Pes més quan qui parla té autoritat, credibilitat o capacitat de mobilitzar a la seua audiència.
- **Intenció** - hi ha voluntat d'incitar, o és negligència o malaptesa? Perquè siga delicte ha d'haver-hi intenció de provocar odi o acció contra el grup. Un comentari desafortunat, un acudit maldestre o compartir alguna cosa sense pensar no prou, encara que siga reprotxable.
- **Contingut i forma** - què es diu exactament i com? Ací es distingix entre criticar una religió o una idea, burlar-se, deshumanitzar a les persones i cridar a fer alguna cosa contra elles.
- **Abast** - a quanta gent arriba? És un missatge privat o una publicació pública?
- **Probabilitat de mal** - és raonable pensar que algú puga actuar a partir d'eixe missatge? No fa falta que el mal arribe a produir-se, però ha d'haver-hi un risc real i pròxim que algú passe als actes: discriminar, agredir o atacar un lloc de culte.



Les dades

Espanya va registrar 1.955 delictes i incidents d'odi en 2024. Per motivació religiosa: **59 fets per creences o pràctiques religioses** (+7,3 %), **37 per antisemitisme** (+60,9 %, el major creixement de totes les categories) i **15 per islamofòbia**, categoria que es va registrar per separat per primera vegada eixe any. La Comunitat Valenciana va comptabilitzar 254 incidents d'odi, amb una taxa de 4,78 per cada 100.000 habitants.

I la dada que cal posar al costat de tots els anteriors: **només el 9% de les víctimes denuncia**. Les xifres oficials són el sòl, mai el sostre.

c. Pràctica guiada (15 min)

"El laboratori del rumor". Es formen 6 grups. Cada un rep dos targetes: una faula o missatge que circula a la Comunitat Valenciana i un altre que circula o ha circulat en un altre país del món. Tots els missatges són reals o estan construïts a partir de missatges reals, i estan anonimitzats.

Cada grup ha de fer tres coses, en este orde:

- **Desmuntar el mecanisme**. Identificar quin dels cinc mecanismes està usant el missatge (s'expliquen en la taula de baix i es marca amb el color de post-it corresponent). Un missatge pot usar més d'un.
- **Aplicar tres criteris de Rabat a elecció del grup**, argumentant: este missatge travessa la línia de la incitació, o és expressió protegida encara que siga desagradable?
- **Escriure un contra-missatge d'una sola frase** que desmunt la faula.

Mecanisme	Com funciona	Com sona
Generalització	S'atribuïx a tot un grup el que ha fet una persona o unes poques.	*"Tots ho... son..."*
Dada falsa o descontextualitzada	S'usa una xifra inventada, obsoleta o treta de context per a donar aparença de rigor.	*"El 80% de les ajudes se les emporten..."*
Causalitat falsa	Es presenta com a causa alguna cosa que només coincidix en el temps o en l'espai.	*"Des que van obrir el centre, el barri està pitjor."*
Deshumanització	Es parla del grup amb termes de plaga, invasió, malaltia o quantitat, no de persones.	*"Estan arribant en massa", "invadixen".*
Inversió de la víctima	Qui discrimina es presenta com el verdaderament amenaçat o silenciat.	*"Ja no es pot dir res", "ens estan llevant les nostres festes."*

Avís al professorat:

Els missatges de l'annex són durs a propòsit, perquè els reals ho són. Convé emmarcar-ho abans de repartir les targetes: "això no ho diem nosaltres, ho estem analitzant com qui analitza una mostra en un laboratori". Si hi ha a l'aula alumnat del grup assenyalat per alguna targeta, eixa targeta no se li entrega al seu grup. En el corpus hi ha deliberadament missatges dirigits contra majories i contra minories, contra creients i contra no creients.

d. Comprovació de la comprensió (15 min)

El mural dels mecanismes. Cada grup pega les seues dos targetes en la pissarra, agrupades per mecanisme i no per país. El resultat visual és l'objectiu de la sessió: la faula local i la faula d'un país a l'altre costat del món acaben en la mateixa columna, perquè estan fabricats de la mateixa forma.

Es tanca amb dos preguntes:

- *"Quin mecanisme es repetix més?"* — Quasi sempre la generalització i la inversió de la víctima.
- *"Estos missatges, en quin escaló de la piràmide estan?"* — Quasi tots en l'1 i el 2. Quasi cap és delicte. I no obstant això són el sòl sobre el qual s'alcen els 254 incidents d'odi de la Comunitat Valenciana.

Es lligen en veu alta tres o quatre contra-missatges i es comenten breument. Estos contra-missatges es guarden, perquè són la matèria primera de les següents sessions.

e. Tancament (10 min)

El professorat tanca arreplegant el recorregut de la sessió.

Adaptació per etapes

Moment	ESO	BACH	FP
Enganxament	Les tres frases amb vocabulari adaptat. Es pot afegir una quarta clarament inofensiva perquè la comparació siga més nítida.	Les tres frases tal qual. Es pot demanar que ordenen ells les frases de menor a major gravetat abans de votar.	S'afig una frase de l'àmbit laboral: un comentari d'un company sobre una persona usuària o un client.
Ensenyança directa	Piràmide completa (funciona molt bé visualment) i només tres criteris de Rabat: qui ho diu, a quanta gent arriba i quin mal pot causar. Les dades es donen arredonits.	Piràmide i els sis criteris amb el seu nom. Es pot introduir la diferència entre delicte d'odi (art. 510 CP) i discurs d'odi no delictiu.	Igual que BACH, afegint la responsabilitat professional: què obliga a fer un protocol de centre o d'empresa davant un comentari discriminatori.
Pràctica guiada	Una targeta per grup en lloc de dos (millor la local), tres mecanismes en lloc de cinc i el contra-missatge. Sense aplicar els criteris de Rabat per escrit.	Dos targetes, cinc mecanismes i tres criteris argumentats. Es pot demanar que verifiquen la dada falsa buscant la font real.	Dos targetes, amb una de l'àmbit professional. El contra-missatge es planteja com a resposta en un context de treball, no en xarxes.
Comprovació de la comprensió	Mural de mecanismes i les dos preguntes. Es llig un con-tra-missatge per grup.	Mural, preguntes i discussió sobre quina contra-missatges funcionarien de veritat i per què.	Igual que BACH, més la pregunta de qui s'escala el missatge en un centre de treball i quin registre deixa.



Sessió 7.
Buscant el diàleg

Objectiu: Desenrotllar habilitats de comunicació intercultural, empatia i resolució pacífica de conflictes.

Enfocament: Bones pràctiques de convivència.

Duració: 55 min (1 sessió lectiva).

Materials:

- Guia pràctica per a agents antirumors, Ajuntament de Barcelona.
- Manual antirumors, Consell de Europa - programa Ciutats Interculturals.
- Targetes de situació i fulles de la persona observadora.
- Els contra-missatges produïts en la Sessió 6.
- Paper continu o cartolina gran per al "banc de respostes" de l'aula.

Procediment

a. Enganxament (5 min)

Enquesta anònima. El professorat planteja una situació concreta: *"Esteu en un grup de WhatsApp de classe. Algú solta un comentari despectiu sobre les persones budistes, persones que resen o sobre els quals van a missa. Què feu?"*

El professorat té preparats 15 papers de cada color (un foli groc, verd i gris) en una taula. L'alumnat respon col·locant el paper que seleccionen en un cistell. El professorat anota els resultats.

- No dic res, no em fa gràcia (paper groc)
- Li pose una reacció de riure o seguisc la broma potser amb un *sticker (paper verd)
- Responc que eixe és un comentari despectiu (paper gris)

El resultat quasi sempre és el mateix en qualsevol aula: l'última opció és minoritària. I ací està la pregunta que obri la sessió: *"Per què ens costa tant? És perquè estem d'acord amb el comentari, o perquè no sabem què dir, o per por de ser jutjats/as?"*. Esta sessió tracta exactament d'això: de tindre alguna cosa a dir.



b. Ensenyança directa (10 min)

Quatre tècniques que sí que funcionen

L'estratègia antirumors del Consell d'Europa, aplicada ja en desenes de ciutats europees -entre elles diverses espanyoles-, ha comprovat quines respostes canvien alguna cosa i quins només endurixen posicions. Amb la finalitat d'evitar la polarització, és clau bastir ponts i no tibar-los. Estes quatre tècniques clau per a donar respostes que "bastisquen ponts":

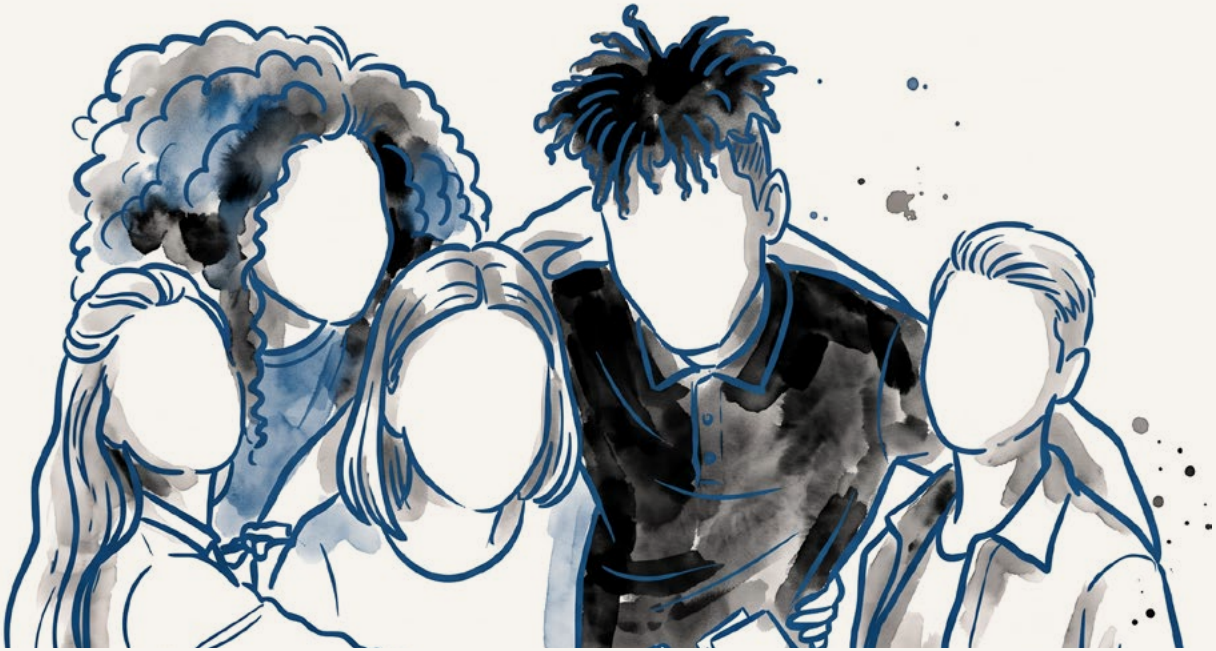
Tècnica	En què consistix	Com sona
Separar la idea de la persona	Es qüestiona el que s'ha dit, mai la vàlua de qui ho diu. Com a algú se sent atacat, deixa d'escoltar i passa a defendre's.	*"Això que has dit no em quadra",* en lloc de *"eres un racista"*.
Preguntar abans de rebatre	Una pregunta genuïna obliga a l'altra persona a posar sobre la taula d'on ha tret el que diu, i moltes vegades cau només.	*"On ho has llegit?", "t'ha passat a tu o t'ho han comptat?"*
Una dada i una història	La dada sola rares vegades convenç; la història sola es descarta com a excepció. Junts funcionen.	*"Les dades diuen X. I a més conec a..."*
Buscar el punt en comú	Es localitza la preocupació legítima que hi ha davall del prejuí (el barri, el treball, la sensació d'abandó) i se li dona la raó en això, no en la conclusió.	*"En què el barri està descurat estic d'acord. En què la culpa siga d'ells, no."*

S'afig una regla que sol desbloquejar a molta gent: **no fa falta guanyar la discussió**. En un grup, la persona que solta el comentari rares vegades canvia d'opinió en el moment. A qui se li està parlant de veritat és a **qui està escoltant en silenci**, que sol ser majoria. N'hi ha prou amb trencar l'aparença d'unanimitat.

Per què el contacte funciona (i quan no)

Conéixer a persones del grup sobre el qual es té un prejuí reduïx eixe prejuí, però no en qualsevol condició. La investigació en psicologia social assenyala quatre que convé nomenar, perquè expliquen per què algunes experiències de convivència funcionen i altres ixen malament:

- **Igualtat de posició** entre les persones que es troben (no algú que ajuda i algú que és ajudat).
- **Un objectiu comú** que exigisca col·laborar de veritat.
- **Cooperació**, no competició.
- **Suport institucional:** que el centre, l'ajuntament o l'empresa recolzen la trobada i no el deixen a la bona voluntat de dos persones.



c. Pràctica guiada (15 min)

Rol en trios, tres rondes. L'aula s'organitza en grups de tres amb tres papers de targetes de situació que **giren en cada ronda**, de manera que tothom passe pels tres:

- **Qui llança el comentari**. Rep una targeta de situació i la interpreta amb naturalitat, sense exagerar ni convertir-ho en caricatura.
- **Qui respon**. Té davant les quatre tècniques i els contra-missatges de les sessions anteriors, i ha d'intentar usar almenys una.
- **Qui observa**. No intervé. Emplena la fulla de l'observador: quina tècnica s'ha usat, en quin moment la conversa s'ha tibat i quina frase concreta ha funcionat millor.

Cada ronda dura 4 minuts d'interacció i 2 de devolució de la persona observadora, que parla primer del que ha funcionat i només després del que no. La persona observadora pot anar girant de paper. Tres situacions, una per ronda:

- **Ronda 1 — El grup de classe**. Un comentari al pati o en el xat sobre un company que és Testimoni de Jehová i no celebra aniversari ni Nadal.
- **Ronda 2 — El menjar familiar**. Un familiar major solta un comentari sobre "els de l'església evangèlica eixa del baix".
- **Ronda 3 — Els comentaris d'un vídeo**. Una faula amb molts "m'agrada" sota un vídeo que presenta als centres budistes com a sectes que capten i enganyen la gent.

Avís al professorat:

Convé assignar els papers i no deixar que es trien, i aclarir abans de començar que qui llança el comentari està interpretant un paper.

d. Comprovació de la comprensió (15 min)

"Quina tècnica és?" persona té la mà preparada per a marcar una tècnica amb els dits:

 1 dit: separar la idea de la persona

 2 dits: preguntar abans de rebatre

 3 dits: una dada i una història

 4 dits: buscar el punt en comú

 Puny: cap, eixa resposta no funciona

El professorat llig en veu alta estes respostes, una a una. A la de tres, tothom marca alhora, i després es comenta breument per què.

Resposta llegida en veu alta	Tècnica
"I tu has parlat alguna vegada amb ell de per què no celebra els aniversaris?"	2 · Preguntar
"No dic que tingues mala intenció, però això de 'li llaven el cervell' no em sembla just."	1 · Separar idea i persona
"Eres un intolerant i un fatxa."	Cap: ataca a la persona
"Que el soroll del diumenge moleste, ho entenc. Però això es parla amb ells, no fa falta pensar malament de tots."	4 · Punt en comú
"El budisme té 2.500 anys i a Espanya està reconegut oficialment. I la meua cosina meditarà a un centre i està igual que sempre."	3 · Dada i història
"Quin centre és? Ho has vist tu o t'ho han comptat?"	2 · Preguntar

e. Tancament (10 min)

Sense paper ni preparació: en roda ràpida, cada persona diu **una sola paraula** sobre com s'ha sentit responent en el rol, per exemple "nerviós", "incòmoda", "fàcil" o "rar". El professorat no comenta cada paraula, només escolt.

Al final arreplega el que es repetix. Normalment ix molt "incòmode" o "difícil", i es tanca amb eixa idea: respondre incomoda, i és normal. Eixa incomoditat no significa que s'estiga fent malament, sinó que és una cosa que s'entrena, com qualsevol altra habilitat.

Adaptació per etapes

Moment	ESO	BACH	FP
Enganxament	L'enquesta tal qual, amb la situació del grup de classe. Funciona molt bé i sol generar molta honestedat.	S'afig una segona situació: un comentari fet per algú amb poder o popularitat en el grup, per a introduir el cost social de respondre.	La situació es trasllada al centre de treball o a les pràctiques: un comentari d'un company o d'un superior.
Ensenyança directa	Les quatre tècniques amb exemples molt concrets i la regla de "no fa falta guanyar". S'ometen les condicions del contacte.	Tècniques, condicions del contacte i exemples de les tres escales.	Igual que BACH, més el marc professional: què diu el protocol del centre o l'empresa, i la diferència entre respondre com a persona i actuar com a professional.
Pràctica guiada	Dos rondes en lloc de tres	Les tres rondes completes.	Tres rondes, substituint la familiar per una situació d'atenció a una persona usuària, pacient, client o alumnat, segons el cicle.
Comprovació de la comprensió	Banc de respostes i la primera pregunta.	Banc de respostes i les dos preguntes.	Igual que BACH, afegint quines respostes són adequades en un context professional i quins no, i en quin moment cal escalar en lloc de respondre.



Sessió 8.
De l'anàlisi a l'acció

Objectiu: Dissenyar propostes per a previndre els discursos d'odi per motius religiosos/conviccionals i promoure una cultura de pau.

Enfocament: Identificar un problema local connectat amb un repte global i elaborar una resposta col·lectiva.

Duració: 120 min (2 sessions lectives).

Proposta

En esta última sessió, l'alumnat haurà de treballar una proposta d'acció amb l'objectiu d'ajudar a mitigar els discursos d'odi per motius religiosos o conviccionals. Per a això:

1. Es dividiran en grups de 2 persones i treballaran diverses idees, quedant-se amb una d'elles (5 minuts)

2. S'ajuntaran en grups de 4 persones, compartiran les dos idees i triaran una d'elles (5 minuts)

3. Així successivament fins que es troben en gran grup i voten per la proposta que més els convinga.

Resulta convenient que no es malgasten les idees dels grups reduïts, per si és necessari recuperar-les. És important que el professorat puga anar supervisant les propostes dels grups reduïts.

Si es preferix, es poden fer grups de 4 persones, exposar la iniciativa en gran grup i sotmetre totes a votació grupal.

Una vegada s'ha triat la proposta, es comença a dissenyar la materialitat d'esta. Esta labor pot fer-se si es preferix en xicotets grups per a una major efectivitat.

Exemples de propostes:

- **Calendari interreligiós i interconviccional:** Elaborar un calendari que arreplegue les dates significatives de les tradicions religioses i de les conviccions no religioses presents a l'aula, el centre o el barri, amb informació sobre estes.

  *Els calendaris interreligiosos i interconviccionales elaborats pels centres poden enviar-se **abans del 31 de juliol** a intervalencia@sjme.org. Entre els calendaris rebuts, es realitzarà una votació entre els centres participants per a la selecció d'un d'ells, la seua impressió, publicació i difusió.

- **Acte del 16 de novembre o del 18 de juny:** Preparar un acte de centre/etapa amb el material arreplegat en la present guia o testimoniatges d'alumnat de diferents religions o conviccions, per exemple.
- **Protocol davant discursos d'odi en el centre:** Redactar una proposta per a direcció o consell escolar en la qual s'explicite què es fa i qui actua quan es produïxen discursos d'odi per motius religiosos o conviccionales.
- **Espai de silenci / sala multiconfessional:** Existix ja en universitats, hospitals i aeroports espanyols.

- **Biblioteca humana:** Persones de diferents tradicions i conviccions es "presten" durant 20 minuts per a ser llegides: es conversa, es pregunta. Va nàixer en el programa del Consell d'Europa i funciona molt bé en centres perquè la trobada és un a un i no admet generalitzacions.
- **Mapa de creences del barri:** L'alumnat localitza i fitxa els llocs de culte i espais de convicció en un radi de 15 minuts: quants hi ha, des de quan, qui va. Ix un pla que es penja i s'actualitza cada curs. És la versió escolar del Directori de llocs de culte de l'Observatori.
- **Trobada o col·laboració:** L'alumnat pot contactar amb alguna comunitat religiosa o conviccional del barri i realitzar una proposta de trobada o col·laboració.
- **Àvies i avis de totes les creences:** Entrevistes gravades a persones majors del barri sobre com es vivia la religió i la no religió ací fa cinquanta anys. Connecta diversitat religiosa i conviccional amb història recent d'Espanya.
- **Setmana Mundial de l'Harmonia interconfessional (1-7 de febrer):** Efemèride de Nacions Unides.
- **Pòdcast o programa de ràdio escolar:** Episodis curts per a entrevistar persones amb diferents religions o conviccions, desmuntar faules, etc.

Adaptació per etapes

ESO: en paper	BACH: en digital	FP: per al seu sector
Es pot oferir un llistat d'idees en paper a cada grup, amb la finalitat que puguen aterrar una proposta.	Poden fer ús dels dispositius digitals per a investigar propostes a la Comunitat Valenciana o altres llocs del món.	Convé realitzar una proposta enfocada al sector de la Formació Professional.

Altres recursos

Nom del recurs	Descripció i enllaç
Fes Festa! Rituals, cultures i religions del món	Publicació sobre les festes religioses. Consta de dos volums, un de destinat a l'alumnat d'educació secundària i un altre per al professorat https://repositori.justicia.gencat.cat/handle/20.500.14226/2125#page=1
Llibre per a profesorat	"Pedagogía de la convivencia en sociedades con diversidad cultural y religiosa" Fundació Migra Studium, Alicia Guidonet Riera https://libreria.tirant.com/es/libro/9788491363453
Guia per al respecte a la diversitat de creences als centres educatius de Catalunya	Document per posar a l'abast dels centres instruments per orientar les qüestions relacionades amb la pluralitat religiosa de les aules https://repositori.justicia.gencat.cat/handle/20.500.14226/2064#page=1
Diàleg interreligiós-AUDIR. Fitxa per a joves	Recurs adreçat a joves amb il·lustracions en caricatura i llenguatge col·loquial per reflexionar sobre com la joventut orienta les seves inquietuds, creences o espiritualitat en la seva quotidianitat https://audir.org/publicacions-audir/?mdocs-cat=mdocs-cat-5&mdocs-att=null
Teaching world religion	Pàgina web anglòfona amb recursos i lliçons específics per abordar les tradicions religioses i espirituals emmarcades en una dimensió històrica i social https://www.storyboardthat.com/articles/e/world-religions
Coneix les religions	Eina didàctica adreçada principalment a centres educatius d'ESO per treballar la pluralitat religiosai espiritual a les aules https://ajuntament.barcelona.cat/coneixlesreligions/ca https://ajuntament.barcelona.cat/oficina-afers-religiosos/ca/educacio-i-formacio/educacio

Nom del recurs	Descripció i enllaç
Cultura religiosa a primària (les tres religions)	Materials pràctics per a primària i una síntesi de continguts de les tres religions https://www.culturareligiosaprimaria.cat/index.php https://www.culturareligiosaprimaria.cat/cicle_mitja/descarregues/guia_didactica_els_grans_missatges.pdf
Maleta pedagògica Les grans religions (Centre de Recursos del Gironès- XTEC)	Pensada per facilitar als ensenyants la introducció del fet cultural religiós a les aules amb els alumnes d'educació primària (cicle superior) i educació secundària https://serveiseducatius.xtec.cat/girones/wp-content/uploads/usu1154/2019/03/maleta_grans_religions_mon.pdf
Guies per al respecte de la diversitat decreences	https://afersreligiosos.gencat.cat/ca/diversitat-religiosa/publicacions/guies-per-al-respecte-de-la-diversitat-de-creences/
Filmografia	https://afersreligiosos.gencat.cat/ca/cinema-espiritual/inici/

Referències

Ajuntament de Barcelona. (s. f.). Guía antirumores en el ámbito educativo. https://ajuntament.barcelona.cat/bcnacciointercultural/sites/default/files/documentos/antirumores_en_el_ambito_educativo.pdf

AUDIR. Associació UNESCO per al Diàleg Interreligiós. https://audir.org/

Fundació Migra Studium. Pedagogia de la convivència en societats amb diversitat cultural i religiosa. https://www.jesuitessocial.org/migrastudium

Fundación Pluralismo y convivencia. https://www.pluralismoyconvivencia.es/

Naciones Unidas, Consejo de Derechos Humanos (2013). Informe anual del Alto Comisionado de las Naciones Unidas para los Derechos Humanos: Adición. Talleres de expertos sobre la prohibición de la incitación al odio nacional, racial o religioso (A/HRC/22/17/Add.4). https://www.ohchr.org/en/documents/outcome-documents/rabat-plan-action

Observatorio del pluralismo religioso en España. https://observatorioreligion.es/

Enfocaments i principis de la guia

Esta guia parteix del reconeixement de la diversitat religiosa, espiritual i de conviccions com una realitat present en la nostra societat i en els centres educatius. El seu abordatge requereix un enfocament basat en els drets humans, la igualtat de tracte, la llibertat de consciència i el respecte a la dignitat de totes les persones.

Per a garantir un espai educatiu inclusiu i segur, es proposen els principis següents:

1. **Respecte a la llibertat de consciència i de religió.** Totes les persones tenen dret a tindre, canviar, expressar o no professar una religió o convicció, d'acord amb el marc dels drets humans. Cap alumne ni cap alumna ha de sentir-se obligat a revelar les seues creences, justificar les seues conviccions o participar en pràctiques religioses.

2. **Neutralitat i pluralisme.** Les activitats tenen una finalitat educativa, no confessional ni proselitista. Es busca conéixer i comprendre la diversitat de tradicions religioses i conviccions, sense promoure'n, privilegiar-ne ni desacreditar-ne cap.

3. **Igualtat de tracte i no-discriminació.** No es toleraran burles, estereotips, prejudicis ni expressions discriminatòries per motius de religió, conviccions, origen, cultura o absència de creences. Les diferències han d'abordar-se des del respecte i el reconeixement de la igual dignitat de totes les persones.

4. **Participació voluntària i cura de l'alumnat.** Les experiències personals i les creences pertanyen a l'àmbit privat. S'evitarà demanar a l'alumnat que parle en nom d'una religió o comunitat, que revele les seues conviccions o que represente públicament una identitat que no desitja compartir. La participació en les activitats no ha d'implicar una exposició personal involuntària.

5. **Diversitat dins de cada tradició.** Cap religió o convicció és homogènia. Les persones interpreten i viuen les seues tradicions de maneres diferents, condicionades per les seues experiències, contextos i identitats. S'evitaran les generalitzacions i es distingirà entre religió, cultura, nacionalitat i pràctiques individuals.

6. **Diàleg crític i respectuós.** Totes les idees i pràctiques poden abordar-se mitjançant preguntes, reflexió i anàlisi crítica, sense que això justifique la humiliació o la desqualificació de les persones. Es promourà l'escolta activa, l'intercanvi de perspectives i la resolució pacífica dels desacords.

7. **Enfocament intercultural i interseccional.** La diversitat religiosa i de conviccions es relaciona amb altres aspectes de la identitat, com ara el gènere, l'origen, la situació socioeconòmica o la diversitat funcional. Les activitats tindran en compte aquestes interseccions per a identificar i previndre situacions d'exclusió.

8. **Responsabilitat educativa davant la discriminació.** El professorat facilitarà un clima de confiança i actuarà davant de comentaris o comportaments discriminatoris. Es distingirà entre el debat legítim sobre idees i creences i les expressions que menyscaben la dignitat o els drets de les persones.

Aquests principis han d'orientar la preparació, el desenvolupament i l'avaluació de les activitats d'aquesta guia, adaptant-los a l'edat de l'alumnat i al context de cada centre educatiu.